

Dr. Petras RAGAUSKAS

Teisės instituto

vyresnysis mokslo darbuotojas

Gedimino pr. 39 / Ankštoji g. 1,

LT-01109 Vilnius

Tel. (8 5) 210 16 73

El. p. petras@teise.org

A. VAIŠVILOS SIŪLAMOS TEISINIO PERSONALIZMO TEORIJS IR METODO KLAUSIMU: KRITINĖ STUDIJA

„Teisinis nuoseklumas reikalautų, kad iš tokių neteisinių santykių gimstančių vaikų globa būtų vykdoma ne pagal šeimos teisę, o pagal bendrą valstybės socialinės politikos (malonės) programą. Šeimų rėmimo programa turėtų skirti didesnę globą vaikui, gimusiam santuokoje, negu nesantuokiniam vaikui <...>“

A. Vaišvila

Straipsnyje pateikiama prof. A. Vaišvilos monografijoje „Teisinis personalizmas: teorija ir metodas (teisės sugrąžinimo visuomenei ideologija)“ siūlomoms teorijos ir metodo kritika. Ji grindžiama tiek pasiūlytų konstruktyvų pritaikomumo ir jų universalumo vertinimu, tiek abejonėmis, kurių kyla analizuojant pačios koncepcijos konstravimo tinkamumą (visų pirma – pagrįstumą, o per tai ir patikimumą). Iš karto reikia pasakyti, kad tai nėra monografijos recenzija. Šis žanras nebūtų adekvatus mažiausiai dėl to, kad straipsnyje ne tik pateikiamas monografijos įvertinimas, bet ir atvirai polemizuojama bei siekiama paneigti tam tikrus teiginius, vertinimus ar išvadas.

1. ĮŽANGA

Dažnai tenka išgirsti atsidūstant, kad Lietuvos teisės moksle nėra kritinio diskurso. Kiekvienas rašo tarsi pats sau. Geriausiu atveju (pritariantys arba ieškantys išnašos savo darbui) pacituos, bet kritikos sulauksi retai. Vienas konstitucinės teisės profeso-

rių pusiau juokais syki tarstelėjo, kad teisės mokslo bendruomenėje straipsnius skaito tik priešai. Gal ir nerimtai pateiktas pasakymas, bet žymintis tam tikrą pasąmonėje susiformavusį vertinimą.

Nesijausdamas prof. A. Vaišvilos priešū¹ ir sykiu būdamas įsitikinęs, kad ne priitarimas, o ginčas yra vienas svarbiausių mokslo pažangos variklių, šiuo straipsniu siekiu iškelti abejonių, kurios būtų naudingos permąstant pasiūlytą teoriją ir padėtų tobulinti ją pačią ar bent jos pagrindimą.

Visų pirma norisi nuoširdžiai pasidžiaugti tuo, kad autorius imasi kurti loginę konstrukciją, kuri leistų struktūriškai vertinti visą teisės sistemą. Vargu ar būtų klaida sakyti, kad A. Vaišvila šiuo metu yra vienintelis teisės mokslo atstovas Lietuvoje, savo darbais demonstruojantis tokią ambiciją. Atrodo, kad autoriui netrūksta ir patirties ar bendro pasirengimo (logikos istorijos tema apginta filosofijos daktaro disertacija – iškalbingas jį apibūdinantis faktas). Tad kaip šis bandymas atrodo iš šono (ne studentui, ne nuolat bendraujančiam katedros kolegai, o nutolusiam skaitytojui)?

Kalbant bendrai, bet kurį tam tikrą koncepciją, teoriją ar metodą siūlantį mokslo darbą galima vertinti bent keliais aspektais: kiek jame pateikiami konceptualūs konstruktai sistemiškai išbaigti, išsamūs ir tinkami naudoti, taip pat kiek tiksliai, įdomiai, informatyviai ir originaliai pateikiama idėjas pagrindžianti ir paaiškinanti medžiaga.

Pasinaudojant šiais kriterijais (galbūt ne visiems skiriant tolygų dėmesį) ir bus mėginama paanalizuoti prof. A. Vaišvilos paskelbtą kūrinių „Teisinis personalizmas: teorija ir metodas (teisės sugražinimo visuomenei ideologija)“ (toliau straipsnyje jis vadinamas „monografija“ arba „darbu“).

2. SU SIŪLAMOS KONCEPCIJOS MOKSLINĖS VERTĖS NUSTATYMU SUSIJĘ PRIEKAIŠTAI IR PRIEŠTARAVIMAI

2.1. Darbas iš esmės priskirtinas ne mokslo, o ideologijos ar netgi mistikos žanrui. Tai patvirtina ne tik apibendrinta darbo turinio ir formos analizė, bet ir tiesioginiai paties autoriaus vartojami terminai bei pateikiami vertinimai ar įvardijimai

Daug pasako jau pilnas pavadinimas: „Teisinis personalizmas: teorija ir metodas (teisės sugražinimo visuomenei ideologija)“. Tačiau pakankamai išraiškingi ir atskiri

¹ Atvirksčiai, galiu nuoširdžiai padėkoti profesoriui už tai, kad prieš keliolika metų pakvietė mane dėstyti į tuo metu jo vadovaujamą Teisės filosofijos katedrą, taip pat už tai, kad šioje katedroje turėjau puikias sąlygas baigti doktorantūros studijas.

pasakymai: „teisinis personalizmas – taikos, santarvės ir bendradarbiavimo elgesio standartas ir ideologija“ (p. 382), „valstybė vis plačiau talkina šioje savo teisių ginyje tiems, kurie tam neturi pakankamai ekonominių galimybių. Būti tokių piliečių teisės samprata ir pretenduoja teisinis personalizmas“ (p. 387), „musulmoniškajam pasauliui jungiantis prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, <...> kontekste teisinis personalizmas gali būti suvokiamas kaip viena iš teisinių, ideologinių sistemų, galinčių dalyvauti formuojant šio „kelio“ tapatybę“ (p. 387), ir kt.

Autorius sako, kad „konstitucija savo „viršenybės“ galią semiasi ne pati iš savęs, ne šiaip iš tautos valios, o iš teisės sampratos, kuri sudaro tos valios vertybinį turinį“ (p. 228). Tokia pozicija iš pirmo žvilgsnio primena prigimtinės teisės teoriją ar netgi *H. Kelseno Grundnorm* (nors autoriui tai, greičiausiai, tolygu pikčiausiam iškeikimui). Tačiau tik iš pirmo žvilgsnio, nes ji netapati nei prigimtinei teisei, kuri, pavyzdžiui, įrašyta žmogaus sąžinėje ar širdyje ir todėl jam lengvai pažini,² nei *Grundnorm*, kuri yra itin glausta (sąlygiškai ją galima apibūdinti vienu konkrečiu reikalavimu paklusti konstitucijai).³ Tuo tarpu A. Vaišvilos siūlomas teisinis personalizmas, nepaisant kai kurių deklaratyvių tezių knygos pradžioje ir pabaigoje,⁴ yra racionalizuotas, matematizuotas ir nepažinus eilinio (išsilavinimo) žmogaus sąžinėje ar širdžiai,⁵ o ir telpa į jį labai daug. Tik štai klausimas – koku būdu ši samprata ap(si)reiškia(ma) žmonėms? Turint omeny autoriaus nusivylimą jam nepritariančiais, jo nesuprantančiais ar tiesiog su jo teorija nesuderinamas koncepcijas pasiūliusiais teisininkais, tai net nėra *kiekvienam išsilavinusiam žmogui* prieinamas suvokimas. Bet jei teisės samprata pažini tik išrinktiesiems (tiems, kurie apdovanoti „neiškreiptos logikos mąstymu“, plg. p. 95), ji įgyja mistinių religinės sistemos elementų. Sykiu atsiranda ir teisinės sampratos žynių kastos poreikis.

Darbas grindžiamas kažkur „objektyviai“ egzistuojančia ir, atrodo, nuo žmonių valios nepriklausoma teisės samprata bei iš jos kylančia teise (taip pat jas determinuojančiu „objektyviu penkių aksiomų modeliu“, p. 246). Tačiau tam, kad būtų galima taikyti šią „objektyvią“ teisę (jos sampratą), ją būtina subjektyviai pažinti. Štai čia prasideda problemos, nes kiekvienas subjektyvus „objektyvaus“ dalyko pažinimas nėra identiškas kitam subjektyviam pažinimui. Todėl tai, kas

² Plg.: *Finnis J. Natural Law and Natural Rights*. Oxford University Press, 2011, p. 30 (ties 18 išnaša).

³ Plačiau žr.: *Kelsen H. Grynoji teisės teorija*, Vilnius, 2002, p.177–180.

⁴ Pratarmėje ir paskutiniame knygos lape pateikiamoje anotacijoje teigiama norint teisę „išlaisvinti iš teisininkų monopolio“.

⁵ Darbe sakoma, kad jurisprudencijos paskirtis – būti tiksluoju mokslu, o p. 225 nurodoma, kad teisinis mąstymas artimas matematiniam.

vienam atrodyt „teisė“ ir „teisingumas“, kitam atrodyt neteisinga. Ir nors darbe nurodoma, kad „konstitucija dedukuojama iš bendrosios teisės sampratos, <...> konstitucijos keičiasi, kai keičiasi teisės sampratos (logizuotų vertybių sistemos), o ne atvirkščiai. Konstitucija tas vertybes tik „užrašo“ jai būdingu būdu“ (p. 229), turėtų būti akivaizdu, jog pati konstitucija niekada nieko neužrašo. Tą visada daro konkretus žmogus arba (dažniausiai) konkrečių žmonių grupė. Žmogus su savo įsitikinimais, su savo vertybėmis, su savaip ribotu intelektu ir žiniomis. Todėl galiausiai *teisė (ypač jei ji sutapatinama su teisingumu) visada tampa subjektyvi*. Jei kam per maža konstitucijos kūrėjų arba įstatymų leidėjų subjektyvumo, galutinį tašką kiekvieną kartą padės visuomet savaip subjektyvus ir jam būdingu metodu teisės norminius aktus interpretuojantis teismas. Ir čia, mielas autoriau, nepakanka tariamai objektyvaus „teisių ir pareigų ekvivalentiškumo“ reikalavimo, nes būtent jis ir yra didžioji problema: kas gi iš tiesų ekvivalentiška? Taigi, tikrajam teisės turiniui nustatyti darbe siūlomas teisės sampratos primatas – puiki dirva teisei ir jos pažinimui mistifikuoti.

2.2. Darbe pateikiama niekuo nepagrindžiamų teiginių

Vienais atvejais tokie teiginiai akivaizdžiai klaidingi, nes ignoruojamos (bent teisės mokslo atstovams) visuotinai žinomos aplinkybės. Pavyzdžiui, p. 77 teigiama, esą „valstybės priimtų įsipareigojimų vykdymas darosi nepatikimas ir nestabilus, nes, valstybei atsimetus nuo šio įsipareigojimo, ji negali pati savęs bausti už priimtų pareigų nevykdymą“, ignoruojant aplinkybę, kad Lietuvos valstybė nėra „monolitas“ ir veikia valdžių padalijimo pagrindu, todėl „atsimesti nuo įsipareigojimo“ gali tik atskiros institucijos. Tarkim, tuos įsipareigojimus keičianti įstatymų leidžiamoji arba juos įgyvendinti privalanti vykdomoji valdžia. Tačiau abi jas kontroliuoja teisminė valdžia, o Konstitucinio Teismo (toliau – KT) praktika ir bendrosios kompetencijos teismų sprendimams ja kuriamos prielaidos aiškiai demonstruoja veiksmingumą ir maksimalų „atsimetimo nuo įsipareigojimų“ apribojimą.⁶

Kitais atvejais darbe nurodomi tariamu priežastiniu ryšiu susiję reiškiniai, atitinkamo ryšio ne tik neįrodant, bet jam paprasčiausiai neegzistuojant. Pavyzdžiui, pasisakant prieš KT poziciją, kad negalima taikyti mirties bausmės, nurodoma, esą „jei prigimtinė teisė vienodai priklausytų „geriesiems“ ir „blogiesiems“, tai ji iš viso

⁶ Pavyzdžiu gali būti sisteminę Konstitucinio Teismo „bejėgiškumą“ įstatymo leidėjo neveikimo atveju įveikianti koncepcija, kad tiesiogiai Konstituciją taikantis ordinarinis teismas, pasinaudodamas Konstitucinio Teismo nutarimo prejudicine galia, ne tik gali, bet ir privalo priteisti žalos atlyginimą tiesiogiai remdamasis Konstitucija, netgi jei nėra atitinkamo įstatymo. Žr., pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio mėn. 30 d. nutarimą.

nesuponuotų pareigos pripažinti kito asmens teisės į gyvybę; pareiga apskritai neaktų socialinės prasmės ir jos neatlikimo atveju negalima būtų vykdyti teisingumo teisėmis besinaudojančio, bet atitinkamų pareigų nevykdančio asmens atžvilgiu“ (p. 81). Bet juk galiojanti pozityvioji teisė aiškiai nurodo, kad netgi nesant galimybės už nužudymą taikyti mirties bausmę (pripažįstant teisės į gyvybę apsaugą „blogiesiems“), pareiga gerbti svetimą gyvybę užtikrinama taikant laisvės atėmimo bausmę. Galima sutikti, kad autorius turi teisę vertinti tokią sankciją kaip nepakankamą, kaip neadekvačią, bet tvirtinimas, kad „pareiga nesuponuojama“, akivaizdžiai tendencingas ir neatitinka tikrovės.

Dar kitais atvejais darbe formuluojami teiginiai kelia abejonių todėl, kad nesivarginama pateikti kokių nors jų teisingumo ir pagrįstumo įrodymų (bent nuorodų forma). Pavyzdžiui, p. 99 tvirtinama, esą „[Konstitucinio Teismo] veikla kai kuriomis procedūromis panaši į teismų veiklą, bet nevykdanti teisingumo – individualizuoto teisinio reguliavimo“. Suprantama, autorius gali turėti savo poziciją, kas laikytina teisingumo vykdymu ir kas ne. Bet kad tokia pozicija būtų moksliniu požiūriu korektiška, ji turi būti ne dogmatiškai postuluojuama (šiuo klausimu tas pats padaryta ir p. 97), o pagrindžiama. Juk terminams „teisingas įstatymas“ ir „neteisingas įstatymas“ tapus mūsų kasdienybe, darbe pateikiamas teiginys eina labiau prieš srovę nei pasroviui. Todėl ši prielaida pernelyg reikšminga, kad teisės mokslas galėtų ją praryti it dviračiu važiuojant į burną įskridusią musę. Dar daugiau. Reikia pastebėti, kad tvirtinti, esą KT nevykdo „individualizuoto teisinio reguliavimo“, galima tik nelabai sąžiningai užsimerkiant prieš tikrovę arba stokojant elementaraus pastabumo: KT tai daro pripažindamas prieštaraujančiais Konstitucijai (*de facto* panaikindamas) individualaus pobūdžio aktus. Atvejis, kai KT išnagrinėjus bylą dėl Respublikos Prezidento dekreto dalies nesutikimo su Konstitucija, buvo nurodyta, jog „nuo šio Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo dienos Jurij Borisov, turintis Rusijos Federacijos pilietybę, nėra Lietuvos Respublikos pilietis, nes jam Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka minėtu Respublikos Prezidento dekretu buvo suteikta pažeidžiant Konstituciją ir Pilietybės įstatymą“⁷, galėtų būti viena plačiai žinomų iliustracijų.

2.3. Darbe vadovaujasi klisėmis, stereotipais ir „buitiniu žinojimu“, o pateikti samprotavimai ir daromos išvados kelia abejonių

Lietuvos nacionalinės teisės klausimai

Tinkamai neįvertinus veikiančios socialinio draudimo sistemos, motinystės draudimo santykiai (kai mokamos įmokos ir už jas pagal įstatymą numatomos tam tikros

⁷ Žr. Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimą.

išmokos) vien pagal įstatymuose netiksliai vartojamą terminą darbe kategorizuojami kaip valstybės malonė ir piktinamasi neteisybe: „malonės pagrindu suteikta asmeniui subjektinė teisė į motinystės pašalpą laikoma svarbesne negu pareigų vykdymu įsigyta subjektinė teisė į senatvės pensiją, nes Seimo <...> įstatymu senatvės pensijos mažinamos anksčiau ir didesniu procentu negu motinystės pašalpos“ (p. 132–133). Bet anokia čia malonė, kai pašalpą gauni tik jei mokėjai draudimo įmokas ir dar įstatymų leidėjo sprendimu pašalpos dydis susietas su tų įmokų dydžiu (beje, nustatant išmokų, bet ne įmokų viršutinę ribą). Bent kiek pasigilinus į šią problematiką matyti, kad motinos (ir tėvai) atsidūrė gerokai keblesnėje situacijoje nei pensininkai: jei mėgintų „išlyginti“ atsiradusį pajamų skirtumą imdamiesi papildomos veiklos, netgi kūrybinės, tėvas ar motina uždirbtų pajamų dalimi susimažintų vadinamosios pašalpos dydį. Netgi šiuo metu, šiek tiek liberalizavus tvarką, bent jau pirmaisiais vaiko priežiūros atostogų metais visa nauda atitenka socialinio draudimo fondui (tuo tarpu pensininkai autorinius honorarus gali gauti nesumažindami savo pensijos, o jei gaunamos pajamos iš darbo santykių, išsaugo bent tam tikrą dalį susidarančio skirtumo).

Lygiai taip pat neįvertinus galiojančio Baudžiamojo kodekso nuostatų, imamas teigti, esą „Jei asmuo paėmė iš banko paskolą, tai teisei neįdomu, kokie yra individualūs jo skolinimosi motyvai ir tikslai: ar jis nori tuo apgauti banką ir negrąžinti paskolos, ar šios paskolos pagrindu statytis namą, pradėti verslą, ar įvykdyti kitų asmenų atžvilgiu skolinį įsipareigojimą“ (p. 159). Iš tiesų yra ne taip: baudžiamajai teisei ir įdomu, ir svarbu, kokie tie motyvai ir tikslai. Netgi labai. Antai pagal Lietuvos baudžiamąją teisę atsakomybę užtraukia asmens rengimasis bei kėsanimasis atlikti neteisėtą veiką, taigi jei asmuo paėmė paskolą siekdamas „apgauti banką ir negrąžinti“, jis bus traukiamas atsakomybėn už pasikėsinimą padaryti Baudžiamojo kodekso 206 ar 207 straipsnyje numatytą arba kitą nusikalstamą veiką.

Keistokas ir mėginimas „logikos požiūriu“ kritikuoti Baudžiamąjį kodeksą (p. 95), kuris, viena vertus, 11 str. 1 d. numato, kad „Nusikaltimas yra <...> veika <...> už kurią *numatyta* laisvės atėmimo bausmė“, kita vertus, 43 str. numato, kad juridiniam asmeniui „už padarytą nusikalstamą veiką *gali būti skiriamas*“ bausmės, tarp kurių laisvės atėmimo bausmės nėra. Darbo autorius daro išvadą, esą „jei juridiniam asmeniui negali būti skiriamas įkalinimas, tai jis pagal to paties BK 11 straipsnio 1 dalį negali būti „*nusikalstamos veikos*“ subjektas“, *ergo*: Baudžiamasis kodeksas logikos požiūriu ydingas! Tačiau jei įdėmiau išsižiūrėtume į kodekse vartojamus terminus ir jų prasmę, pamatytume, kad nepagrįstos kritikos buvo galima išvengti. Juk Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies sankcijos sukonstruotos taip, kad jose *numatomos* tik bendruosius požymius atitinkantiems fiziniams asmenims skirtinos bausmės, taigi pagal tas sankcijas veikos ir yra arba nėra priskiriamos nusikaltimų

kategorijai. Tuo tarpu kokias bausmes *galima realiai paskirti* konkrečiam subjektui, numato Baudžiamojo kodekso bendrosios dalies normos (nepilnamečiams, nėščioms moterims, juridiniams asmenims). Ir tai visiškai logiška, nes veikos (kaip nusikaltimo ar ne tokios pavojingos formos – baudžiamojo nusižengimo) priskyrimas vienai ar kitai kategorijai pagal esamą koncepciją priklauso nuo veikos, o ne nuo subjekto specifikos.

Vertinant su tariamu nelogiškumu tiesiogiai susijusį teiginį, esą „neiškreiptos logikos mąstymui „nusikalstama veika“ tėra nusikaltimo sinonimas“, reikia pasakyti, kad apskritai terminų turinys nėra determinuotas vien logikos. Loginės semantikos požiūriu pateikiamas vertinimas, ar konkrečiam terminui priskirta prasmė teisinga, tėra sąlyginis. Kalbant struktūralistų naudojamos reikšmės–prasmės perskyros kontekste,⁸ įstatymų vartotojas vadovaujasi ne objektyvia *reikšme*, o gerokai subjektyvesne *prasme*. Tuo tarpu prasmės atskiram terminui priskyrimas yra konvencinio pobūdžio (bendrinėje kalboje) arba autoriaus (mokslininko, įstatymų leidėjo, *etc.*) valios klausimas. Jei, tarkim, autorius nurodys, kad savo darbe „asilu“ vadina žmogų, kuris linkęs atidžiai išiklausyti į svetimą nuomonę (nes didelės ausys jam su tuo gražiai asocijuojasi), jokia *logika negalės paneigti tokios prasmės priskyrimo teisingumo*. Ir tai visiškai natūralu, nes pagrindinė kalbos (sykiu ir atskirų terminų ar jų junginių) paskirtis – atlikti komunikavimo funkciją. Jei kalbėtojas sako, o klausytojas supranta tai, ką jam norima pasakyti, kaip logika gali paneigti pasirinktų kalbinės išraiškos formų tinkamumą?

Keistai atrodo ir p. 95 esantis teiginys „Įstatymu pripažinus ekonominei krizei juridinio fakto statusą, ima veikti Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymas <...>, suteikiantis Respublikos Prezidentui teisę priimti dekretą, kuriuo laikinai sustabdomi atskiri Konstitucijos straipsniai ar principai.“ Kad ir kaip skaitytume šį įstatymą, nei teisinio pagrindo tokiam sprendimui rasim (sąrašas įstatyme išsamus ir apie „ekonominę krizę“ jame nėra nė užuominos), nei naudos iš nepaprastosios padėties paskelbimo būtų (riboti nuosavybės teisių Konstitucijos 145 str. šiuo pagrindu neleidžia, o kam kilus ekonominei krizei reikėtų riboti būsto neliečiamumą, privataus gyvenimo neliečiamumą, kilnojimosi laisvę, informacijos ir spaudos laisvę, pagaliau, jei tai demokratinė valstybė, netgi susirinkimų laisvę – nesuprantama). Dėmesio (ir kritikos) nusipelno net pati idėjos pateikimo

⁸ Beje, kognityvinės lingvistikos atstovai teigia, kad reikšmė aktualizuojasi tam tikrame konkrečiame tekste ir priklauso nuo kalbos vartotojo kognityvinės veiklos, taigi nėra jokio reikalo skirti žodžio reikšmės ir prasmės. Žr., pavyzdžiui, *Evans V., Green M. Cognitive Linguistics: An Introduction. Routledge, 2006, p. 157–163; Maumevičiienė D. Prototipų teorija ir semantika // Kalbų studijos, 2010, Nr. 17, p. 17–18.*

maniera: autorius eilinį kartą negali susidoroti su prezidentinės galios ilgesiu,⁹ tad Respublikos Prezidentui besąlygiškai priskiria funkciją, kurią jis atlieka tik atsitiktinai ir laikinai. Juk pagal Konstitucijos 144 str. nepaprastoji padėtis įvedama Seimo sprendimu, o Respublikos Prezidentui ši galia priklauso tik tarp Seimo sesijų. Dar daugiau. Priimdamas tokį sprendimą valstybės vadovas kartu šaukia neeilinę Seimo sesiją svarstyti šio klausimo, o susirinkęs Seimas privalo labai aiškiai ir vienareikšmiškai pasisakyti dėl Respublikos Prezidento sprendimo: jį patvirtinti arba panaikinti.

Kitoje vietoje nurodoma: „šį reguliavimą Konstitucinis Teismas <...> pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai. <...> Tačiau ši Konstitucijai priešinga minėto įstatymo dalis galioja iki šiol“ (p. 242). Sunku paaiškinti, kaip autorius pagrįstų tokį teiginį kategoriškos Konstitucijos 7 str. 1 d. nuostatos „Negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“ kontekste. Jau nekalbant apie tai, kad KT aktuose galima rasti labai tiesmukai sakant, kad joks Konstitucijai prieštaraujančiu pripažintas aktas negali būti taikomas: „Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalis aiškintina kaip reiškianti, jog kiekvienas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis), pripažintas prieštaraujančiu kuriam nors aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, yra visam laikui pašalinamas iš Lietuvos teisės sistemos, jis niekada nebegalės būti taikomas (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. birželio 6 d. nutarimai)“.¹⁰

Visiškai nesuprantama atrodo ir darbe piliečiui priskiriama pareiga mokėti mokesčius. Ji laikoma bene vienintele dvigubos pilietybės kliūtimi (p. 393–401). Teiginys, kad „[valstybė] egzistuoja tik tiek, kiek piliečiai ją išlaiko mokesčių mokėjimu“ (p. 394) ignoruoja tiek teisinę logiką, tiek teisinę praktiką. Pirmuoju atveju reikia turėti omeny tai, kad valstybės jurisdikcija veikia ne tik personaliniu (piliečiams), bet ir teritoriniu principu. Tai reiškia, kad valstybė gali apmokestinti ir apmokestina visus jos teritorijoje esančius asmenis, kuriuos nori. Taigi, netgi jei tarp rinkimų piliečiai apskritai „išnyktų“, valstybė nesusidurtų su finansinėmis problemomis, jei tik drastiškai nesumažėtų bendras gyventojų skaičius. Antruoju atveju reikia priminti, kad nė vienas mokestis (nei akcizų, nei pridėtinės vertės, nei nekilnojamojo turto, nei gyventojų pajamų ar koks kitas) Lietuvoje nėra renkamas iš asmenų remiantis Lietuvos Respublikos pilietybės turėjimo faktu. Iš esmės ta

⁹ Čia galima priminti ir vieną ryškesnių tokio ilgesio pasireiškimų, užfiksuotą prieš dešimtmetį išleistoje kitoje prof. A. Vaišvilos monografijoje: „Seimo nariai – būtų lyg ir Prezidento patarėjai ar padėjėjai. Jie nėra asmeniškai atsakingi už savo sprendimus, nes tie sprendimai nėra galutiniai, reikalingi Prezidento <...> aprobacijos“ (žr.: *Vaišvila A.* Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius, 2000, p. 556).

¹⁰ Žr. Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimą.

pati praktika taikoma absoliučioje daugumoje šiuolaikinių demokratinių valstybių. Bene vienintelis atvejis, kai mokesčio mokėjimas sąlygiškai susiejamas su asmens turima Lietuvos Respublikos pilietybe, numatytas Gyventojų pajamų mokesčio 4 str. 1 d. 5 p., kuriame prie gyventojų pajamų mokesčiu Lietuvoje apmokestinamų subjektų priskiriamas fizinis asmuo, kuris yra Lietuvos Respublikos pilietis ir kuriam atlyginimas pagal darbo sutartis arba pagal jų esmę atitinkančias sutartis mokamas arba jo gyvenimo kitoje valstybėje išlaidos dengiamos iš Lietuvos valstybės arba savivaldybių biudžetų.

Verta paminėti ir tai, kad, priešingai nei autorius įsitikinęs, nei Lietuvoje, nei absoliučioje daugumoje demokratinių valstybių (jei ne visose) bent „civilinio <...> proceso teisės [normomis] <...> konkrečioje byloje objektyvi tiesa“ (p. 365) nėra nustatoma.¹¹ Tai buvo specifinis totalitarinės sovietų imperijos bruožas. Kadangi šis procesas yra adversarinio arba mišraus, o ne inkvizitorinio, pobūdžio, tai netgi iš principo neįmanoma.

Kitų jurisdikcijų teisė

Darbe pasitaikančios nuorodos į kanonų teisę kelia daug abejonių. Antai p. 58 klaidingai nurodoma, esą „bažnytinė (kanonų) teisė galioja tik tose srityse, kurias pripažino valstybė, pavyzdžiui, santuokos srityje (Konstitucijos 38 str. 4 d.)“.

Vertinant tokią tezė visų pirma reikia pasakyti, kad nurodoma Konstitucijos norma („valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją“) kalba apie socialinių junginių normas, kurios nėra ar bent nebūtinai yra teisės normos (pavyzdžiui, jei Septintosios dienos adventistų bažnyčioje pagal joje galiojančias vidaus tvarką reglamentuojančias normas būtų įregistruota santuoka, valstybė ją pripažintų). Jei konkrečiu atveju bažnyčios vidaus tvarką reglamentuojančios normos sykiu yra ir teisės normos (sutampa),¹² Konstitucijoje įtvirtinto reguliavimo požiūriu santuokos registravimui bažnyčios taikomų normų teisinis pobūdis laikytinas atsitiktinumu.

Tačiau apskritai savo statusu kanonų teisė yra lygiai tokia pati teisė kaip ir Lietuvos nacionalinė teisė, tad jos jurisdikcinis potencialas grindžiamas teritoriniu (galioja Šventojo Sosto teritorijoje) ir asmeniniu (galioja Katalikų bažnyčios nariams, nes krikšto sakramentas katalikui yra *sui generis* pilietybės priėmimo aktas) principais. Tai lemia aplinkybę, kad Lietuvos valstybės nacionalinė teisė bei kanonų teisė galioja lygiagrečiai, vadinasi, viena kitos negali nei sankcionuoti, nei panaikinti. Ir jeigu Lietuvos pozityvioji teisė (netgi Konstituciniu lygmeniu) deklaruoja, kad „pripažįsta

¹¹ Žr., pavyzdžiui: Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė (I tomas). Vilnius, Justitia, 2003, p. 44–45.

¹² Taip yra tik Katalikų bažnyčios atveju, kuri Šventojo Sosto (Vatikano) personifikuojama kaip valstybė.

bažnytinę santuokos registraciją“, kanonų teisės atžvilgiu tai reiškia ne daugiau nei teisinė nuostata, kad Lietuvos Respublika pripažįsta Vokietijos teismų sprendimus.

Greta aptarto atvejo pateikiamas ir kitas nepagrįstas teiginys, esą „[priesaikos] sulaužymas pagal kanonų procesinę teisę atima iš tokio asmens teisę sudaryti naują santuoką“. Visų pirma reikia pasakyti, kad kanonų teisė neskiria specifiskai „procesinės teisės“, juolab kad teisės sudaryti santuoką sąlygos arba santuokos sudarymo kliūtys priskirtinos ne procesinės, o materialinės teisės kategorijai. Bet svarbiausia tai, kad kanonų teisėje teisė sudaryti naują santuoką apskritai nesiejama su priesaikos sulaužymu. Beje, Katalikų bažnyčios mokymo (o ir krikščionybės apskritai) esmė – už viską galima gauti Dievo atleidimą, jei tik tinkamai atgailaujama. Tad aptariamas teiginys vienareikšmiškai klaidinantis: mirus sutuoktiniui bet kuris likęs gyvas antrasis sutuoktinis neturi jokių teisinių kliūčių naujai santuokai sudaryti, kad ir kokių priesaikos pažeidimų buvo padaręs (nesirūpino sutuoktiniu, buvo jam neištikimas ir t. t.). Ir netgi kai abu sutuoktiniai yra gyvi, jei tik pagal kanonų teisę galima nutraukti santuoką (žr. Kanonų kodekso 1142 kanoną),¹³ tai padarius nėra jokių kliūčių sudaryti naują.

Teisės istorija

Darbe yra ne vienas atvejis, kai klaidingai teigiami tam tikri istoriniai faktai. Antai p. 184 nurodoma, kad trijuose Lietuvos Statutuose „buvo pereita nuo kolektyvinės prie individualios baudžiamosios atsakomybės“. Tuo tarpu vertinant Lietuvos teisės istoriko prof. Vyt. Andriulio pateikiamą informaciją, tai įvyko mažiausiai šešiasdešimčia metų anksčiau ir yra visai ne Statutų kūrėjų nuopelnas.¹⁴

Dažnai teisės istorijos klausimais pateikiama tiesiog nepagrindžiamų teiginių.

Pavyzdžiui, kalbant apie universalius teisės vystymosi procesus, nurodoma, esą „paprutinė teisė, kaip intuityvi teisės ir teisingumo jungtis, ima trukdyti teismo lygmeniu išsiskirti kilmingiesiems <...>. Tai skatino paprotinę teisę transformuoti į rašytinę“ (p. 377). Šia teze galima abejoti jau vien dėl to, kad, pasak teisės istorikų, senieji teisiniai daugiausia buvo teismų sprendimų rinkiniai,¹⁵ tad teisės normos jais buvo ne kuriamos, o tik fiksuojamos.

¹³ Kanonų kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.vatican.va/archive/cdc/index.htm>>.

¹⁴ Plg.: „Kazimiero teisyne, palyginti su Prūsų teisyne, pažangiai išspręstas nusikaltėlio ir jo šeimos narių atsakomybės santykis. Prūsų teisyne tarp nusikaltėlio ir jo šeimos narių materialinės atsakomybės požiūriu skirtumo nedaroma, o Kazimiero teisyne nusikaltėlis, kaip nusikaltimo subjektas, visiškai atribojamas nuo šeimos. Šeima už savo nario vagystę privalejo atsakyti tik tada, kai apie jo nusikaltimą žinojo (1 str.) arba vogtu daiktu pasinaudojo (5 str.), ir tik materialiai, o ne kaip nusikaltimo bendrininkė“ (žr.: *Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V. et al.* Lietuvos teisės istorija. Vilnius, Justitia, 2002, p. 86–87).

¹⁵ Žr., pavyzdžiui, *Maksimaitis M.* Užsienio teisės istorija. Vilnius, Justitia, 1998, p. 23.

Kitur, neanalizuojant konkrečiau atskirų privilegijų turinio, nepademonstravus jomis kuriamos nelygybės ir jokiais istoriniais šaltiniais ar juos tyrinėjusių mokslininkų darbais nepagrindus, kad iki rašytinės teisės atsiradimo Lietuvoje visi asmenys buvo traktuojami kaip lygūs, nurodoma, esą „privilegijomis buvo naikinama teisinė visų lygybė prieš tą pačią teisę“ (p. 378).

Kiti mokslai (psichologija, ekonomika, kalbotyra ir pan.)

Nepatikimai atrodo (vėl net nebandomi grįsti pripažintų autoritetų darbais) teiginiai apie vaiko psichologinę raidą. Tarkim, tvirtinimas, kad „mažas vaikas iki 2 metų, vedamas maitinimosi (išlikimo) instinkto, kiekvieną į jo rankas patekusį daiktą bruka į burną ir taip nesąmoningai <...> patikrina to daikto tinkamumą būti maistu. <...> Taip jis padidina tikimybę užtikti tarp daiktų valgomą ir taip išlikti“ (p. 255).

Žinoma, autorius kaip mokslininkas turi teisę į savarankiškas hipotezes ir jų teisingumo ištyrimą. Bet nuo *Jeano Piaget* laikų šio reiškinių priežastys (iš esmės nediskutuojant) psichologų siejamos visai ne su valgomo daikto paieškomis ir intuityvia pastanga rasti maistui tinkamą daiktą, o su pasaulio pažinimu per vieną iš juslių – skonio receptorių (beje, sykiu iš dalies „užgriebiant“ dar ir lytėjimo funkciją).¹⁶ Juk pasaulį pažįstame ne vien per vaizdą, kvapą, garsą ir lytėjimą. Skonio receptoriai taip pat reikšmingas pažinimo šaltinis.

Keista ir kai autorius, remdamasis vien savo „žinojimu“, kritikuoja senokai vartojamus teisės terminus. Tarkim, užkliūva „baudžiamasis kodeksas“, nes esą „žodis „baudžiamasis“ išreiškia pasyvą, nors iš tiesų juo norima įvardyti aktyvaus veiksmo priemonę, t. y. įstatymus, kurie baudžia“ (p. 134). Suprantama, ginčytis galima dėl visko. Tačiau tai daroma net nepažiūrėjus į Dabartinės lietuvių kalbos žodyną¹⁷ ir ignoruojant savo paties tame pačiame puslapyje (*sic!*) pareiškiamą kritinę pastabą Konstitucijos kūrėjams už tai, kad jie personifikuoja įstatymus, „tarsi ir įstatymai galėtų lygiai taip pat savarankiškai apsispręsti“ (darbo autoriaus atveju – patys bausti).

Apskritai darbe nemažai pasikartojimų (pavyzdžiui, kelios dešimtys puslapių skiriama siekiant dar sykį, jau eilinį, pamėginti įrodyti savo teisumą atskiriant „pareigos“ ir „prievolės“ terminus). Tačiau autoriaus įkarštis ir šio klausimo sureikšminimas (pavyzdžiui, p. 286) ir toliau atrodo keistai. Turint omeny tai, kad terminų

¹⁶ Žr.: *Piaget J.* The Origins of Intelligence in Children. New York: International University Press, 1952; *Santrock J. W.* A Topical Approach To Life-Span Development. New York, NY: McGraw-Hill, 2008, p.211–216.

¹⁷ Šis žodynas pateikia tris minėto žodžio reikšmes: 1. Kuris baudžia (baudžiamasis būrys); 2. Pagal kurį baudžiama (baudžiamasis kodeksas, baudžiamoji byla); 3. Už kurį baudžiama (baudžiamasis veiksmas). Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < <http://dz.lki.lt/get/9308/> >.

turinys yra susitarimo reikalas, atrodo bergždžias darbas įrodinėti, kad visi aplink yra kvailiai ir nesupranta, kaip juos reikia teisingai vartoti. Juk jeigu visuotinai įsigalėjusi nuostata, kad asilas – tai kvailas žmogus, būtų bergždžias užsiėmimas įtikinėti visą žmoniją, jog asilu reikia vadinti tą, kuris geba įsiklausyti į svetimą nuomonę. Nors iš esmės šis žodis galėtų reikšti bet ką ir kalbant su bendraminčiais jie viską supras „taip, kaip reikia“, jei jau tam tikra žodžio reikšmė specialioje kalboje nusistovėjo – kodėl jo nepalikti ramybėje? Tuo tarpu autoriaus daromam skirtingo pobūdžio įpareigojimų pažymėjimui pakaktų aiškiai apibrėžti prasmę, kurią jis pats priskiria vienam ar kitam terminui savo darbuose. Be papildomų aiškinimų, kokie neteisūs visi nenorintys žodžio vartoti autoriaus pasiūlyta reikšmė.

Beje, kalbėti apie „istorinę“ terminų „pareiga“ ir „prievolė“ prasmę, kurią supainiojo ir visą Lietuvą 1925 m. sukraidino P. Bugailiškis (žr. p. 286–287), daugiau nei keista jau vien dėl to, kad iki Nepriklausomybės atkūrimo 1918 m. lietuviškos teisinės terminijos tiesiog neturėjome. Ar Lietuvos Statutai, Kazimiero teisynas arba kiti teisiniai dokumentai iki to meto buvo rašomi lietuvių kalba? Na, bent teismų sprendimai? Nieko panašaus. Tad iš kur čia ta tikroji (autentiška) terminų prasmė, jei jie iki lemtingos P. Bugailišio „klaidos“ teisiniuose tekstuose netgi naudojami nebuvo? Mirażas, kurio autorius niekaip nematerializuoja.

Šiuolaikinės ekonomikos teorijos kontekste keistai atrodo autoriaus moralizavimas apie gyvenimą pagal išgales (eilinį kartą neatlikus jokios specialios ekonominės analizės). Vertinant situacijos, „kai į ateitį nukeliamas ne naudojimas teisėmis, o jį garantuojančių pareigų vykdymas“, kritiką, raginimas „taupyti – savanoriškai riboti savo teises tokiu mastu, koku pajėgiama jas garantuoti nūdienos, o ne potencialių pareigų vykdymu“ (p. 294, taip pat 373 išnaša p. 318) turėtų reikšti, kad jauniems žmonėms nederėtų imti paskolų ir pirktis būsto. Žinoma, galima turėti savo nuomonę, net ir nepagrįstą šiuolaikinės ekonomikos teorijos žiniomis. Bet kaip tezę pateikti tokią nuomonę leidinyje, pretenduojančiame į moksliskumą, vargu ar adekvatu.

Abejotina ir autoriaus pristatoma pozicija dėl daiktų vertės bei kainos ar juo labiau dėl privalomo „mainų ekvivalentiškumo“ (p. 234–241). Teiginys, esą „[visuomeniškai būtino darbo kuriama] vertė daugmaž stabili, o kaina – nuolat kintama“ (p. 236), skambėtų adekvačiai, jei būtų vartojamas *Karlo Marxo, Adamo Smitho* ar *Davido Ricardo* laikais. Šiuo metu tokiu vertinimu iš esmės nesiremiam ir pripažįstama, kad ekonominė daikto vertė yra kintamas dydis, apibrėžiamas ne tiek per konkrečią, kiek per sąlyginę vertę (ji atitinka sąnaudas, kuriomis daiktą galima pakeisti).¹⁸ Pagaliau trečiojo asmens (valstybės) prievartos grėsme užtikrinamas

¹⁸ Žr., pavyzdžiui, *Rutherford D.* Routledge dictionary of economics (second edition). Routledge, 2002, p. 168, 478.

privalomo ekvivalentiškumo reikalavimas sunkiai dera su konstitucinės vertybės statusą Lietuvoje turinčiu asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos principu. Tiesa, reikia pripažinti, kad tokia autoriaus pozicija nominaliai neperžengia jo paties siūlomos teisės sampratos, kuriai Konstitucija laikoma subordinuota, ribų. Tačiau net ir tokia kontekste ji nesuderinama su nuosavybės neliečiamumo, asmens laisvės ir kitais fundamentaliais principais, kurių autorius neneigia kaip imanentiškai būdingų teisei.

Religija

Visiškai nepagrindžiant nuomonės kokiais nors šaltiniais, darbe nekorektiškai priskiriamos tam tikros prasmės krikščionybei. Antai p. 182 nurodoma, esą „Paskelbdama kūrybą pagrindiniu žmogaus tikslu ir pagrindine jo pareiga, ji [krikščionybė] siekia pačiu aukščiausiu lygiu (Dievo vardu) sankcionuoti ir sakralizuoti žmogiškąją kūrybą.“ Toks krikščionybės dogmų interpretavimas yra savavališkas ir klaidingas. Visų krikščioniškų bažnyčių ir denominacijų pripažįstamas Šventasis Raštas nurodo, kad pagrindinė žmogaus pareiga – meilė Dievui ir savo artimam,¹⁹ o Katalikų bažnyčios Katekizme žmogaus tikslas ir didžiausia pareiga formuluojama netgi pirmojo skirsnio pavadinime: „Žmogaus gyvenimas – pažinti ir mylėti Dievą“. Tad ne kūryba krikščionybėje yra pagrindinė žmogaus pareiga.

Lygiai taip pat nekorektiškai teigiama, esą „krikščionybėje <...> nėra ir tokio privalomumo, kurio asmuo negalėtų įvykdyti“ (p. 298). Jeigu tai būtų tiesa, Kristaus aukos nebūtų reikėję. Pagal Šventąjį Raštą jis būtent dėl to ir buvo Dievo siųstas, kad žmonėms Įstatymo įvykdyti buvo neįmanoma („tačiau žinome, jog žmogus nuteisinas ne įstatymo darbais, bet tik tikėjimu į Jėzų Kristų. Taigi mes įtikėjome Kristų Jėzų, kad būtume nuteisinti Kristaus tikėjimu, o ne įstatymo darbais; nes įstatymo darbais *nebus nuteisintas nė vienas žmogus*“).²⁰

Beje, kaip matyti ir iš pateiktos Šventojo Rašto citatos, pagrindinė krikščionybės idėja apskritai nesuderinama su autoriaus pristatoma koncepcija ir teiginiu, kad „krikščionybė yra suformulavusi pačias pagrindines <...> teisės prielaidas“ (p. 300), nes ji neigia „teisių ir pareigų vienovę“ šiame darbe siūloma prasme ir labai ryškiai

¹⁹ Plg., pavyzdžiui, Evangelijos pagal Matą 22 skyriaus 34–40 eilutes: „Fariziejai, išgirdę, kad Jėzus privertęs nutilti sadukiejus, susirinko draugėn, ir vienas iš jų, Įstatymo mokytojas, mėgindamas jį, paklausė: „Mokytojau, koks įsakymas yra didžiausias Įstatyme?“ Jėzus jam atsakė: „*Mylėk Viešpatį, savo Dievą, visa širdimi, visa siela ir visu protu.* Tai didžiausias ir pirmasis įsakymas. Antrasis – panašus į jį: *Mylėk savo artimą kaip save patį.* Šitais dviem įsakymais remiasi visas Įstatymas ir Pranašai“ (žr. Šventasis Raštas. Senasis ir Naujasis Testamentas. Antrasis papildytas leidimas, Katalikų pasaulis, 1999, p. 1593–1594).

²⁰ Laiškas Galatams, 2 skyriaus 16 eilutė (žr. Šventasis Raštas. Senasis ir Naujasis Testamentas. Antrasis papildytas leidimas, Katalikų pasaulis, 1999, p.1820).

remiasi Dievo malone – nuodėmių atleidimu (pareigų atšaukimu) be jokių darbų, vien tikėjimu.²¹

Panašiai autoriaus teiginys, kad „krikščioniškoji artimo meilė yra ne kas kita, kaip reikalavimas pripažinti artimą lygiateisiu keitimosi paslaugomis subjektu“ (p. 300), akivaizdžiai ignoruoja Šventojo Rašto pateikiamą su savanaudiškumu (egoizmu, kuris, pasak darbo autoriaus, yra antroji subjektinės teisės esmės pusė, p. 260) nesuderinamą meilės apibūdinimą („Meilė kantri, meilė maloninga, ji nepavydi; meilė nesididžiuoja ir neišpuiksta. Ji nesielgia netinkamai, *neieško savo naudos*, nepasiduoda piktumui, *pamiršta, kas buvo bloga*“)²² ir bandomas grįsti absoliučiai nesusijusiomis ištraukomis iš religiniais ir baudžiamosios teisės klausimais rašiusio autoriaus darbo.

2.4. Su logika prasilenkiantys samprotavimai

Autorius akivaizdžiai susipažinęs su logika. Tačiau nors demonstruojamos logikos žinios, teiginių pagrindimui ir teisingumui užtikrinti jos ne visada taikomos, o kritikuojant svetimas mintis daroma elementarių logikos klaidų (pavyzdžiui, pakeičiami teiginiai).

Antai p. 80–81 sakoma, esą „Konstitucinis Teismas asmens subjektinę teisę gyventi suvokė taip, kad šią teisę asmuo turi tiek vykdydamas pareigą gerbti kito žmogaus teisę gyventi (p), tiek ir šios pareigos nevykdydamas ($ne-p$). Šių dviejų vienas kitą neigiančių teiginių (p ir $ne-p$) konjunkcija, kaip minėta, yra visada klaidingas teiginys. O teisingoje implikacijoje, jei klaidingas konsekvantas, turi būti klaidingas ir antecedentas, t. y. teiginys apie subjektinės teisės gyventi nepriklausomybę nuo atitinkamos pareigos vykdymo ar nevykdymo.“

Nevertinant priežasčių, kodėl darbe konstruojamas toks klaidingas ir sykiu klaidinantis samprotavimas, bei nesiimant jo plačiai analizuoti formaliosios logikos požiūriu, pakanka pasakyti, kad darbe pateikiama išvada galėtų būti teisinga, jei būtų kalbama apie griežtąją implikaciją ar ekvivalenciją, bet jokiū būdu ne apie paprastąją implikaciją. Darbe pateikiamo mąstymo kelio klaidingumą galima nesunkiai iliustruoti pasiūlytą mąstymo „logiką“ transformuojant į loginiu požiūriu identišką

²¹ Plg., pavyzdžiui, laiško Romiečiams 3 skyriaus 21–28 eilutes: „Bet dabar, be įstatymo, pasireiškė Dievo teisumas, paliudytas Įstatymo ir Pranašų. Tai Dievo teisumas, tikėjimu į Jėzų Kristų duodamas visiems tikintiesiems. Nėra jokio skirtumo, nes visi yra nusidėję ir stokoja Dievo garbės, o nuteisinami dovanai jo malone dėl Kristaus Jėzaus atpirkimo.<...> Kur tada pagrindas girtis? Jis atmestas. Kokiu įstatymu? Darbų? Ne, tikėjimo įstatymu. Mes laikomės nuomonės, kad žmogus nuteisinamas tikėjimu, be įstatymo darbų“ (žr. Šventasis Raštas. Senasis ir Naujasis Testamentas. Antrasis papildytas leidimas, Katalikų pasaulis, 1999, p. 1770).

²² 1 Laiškas Korintiečiams, 13 skyriaus 4–5 eilutės (žr. Šventasis Raštas. Senasis ir Naujasis Testamentas. Antrasis papildytas leidimas, Katalikų pasaulis, 1999, p. 1799).

konstrukciją: *žmogus turi subjektinę teisę gyventi tiek gerdamas obuolių sultis (p), tiek ir jų negerdamas (ne-p)*. Ar atsiras tvirtinančių, kad tokia konstrukcija logikos požiūriu klaidinga? Vargu, nes iš esmės ji reiškia tik tiek, kad tarp atitinkamo elgesio bei jį išreiškiančių teiginių neegzistuoja priežastinis ryšys, t. y. žmogaus subjektinė teisė gyventi nepriklauso nei nuo to, ar jis gerbia atitinkamą kito žmogaus teisę arba jos negerbia,²³ lygiai kaip jo subjektinė teisė gyventi nepriklauso ir nuo to, ar geria jis obuolių sultis, ar jų negeria.

Arba vėl, p. 97 nurodoma, kad pagal Konstitucijos 30 str. „Asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeistos, turi teisę kreiptis į teismą.“ Vadinasi, daroma išvada, „pripažinus Konstitucinį Teismą „teismu“, piliečiai automatiškai įgyja teisę tiesiogiai į jį kreiptis“. Tačiau čia akivaizdžiai nekorektiškai pakeičiami teiginiai: iš Konstitucijos teiginio „turi teisę kreiptis“ performuluojama į pagal prasmę gerokai griežtesnį teiginį „įgyja teisę tiesiogiai į jį kreiptis“. Juk teisę kreiptis asmenys (beje, ne vien piliečiai) turi ir dabar, tiek per bendrosios kompetencijos ir administracinius teismus (paprastai teismai į Konstitucinį Teismą kreipiasi prašomi šalių, o ne savo pačių iniciatyva), per Seimo narius ar Seimą (pavyzdžiui, Peticijų įstatymas nedraudžia asmeniui prašyti Seimo priimti nutarimą, kuriuo Konstitucinio Teismo būtų prašoma įvertinti tam tikro akto atitiktį Konstitucijai), per Vyriausybę (pavyzdžiui, teikiant tą pačią peticiją).²⁴

Toliau (p. 98) autorius paima nekorektiškai pakeistą teiginį ir pritaikęs logikos reikšmių lentelę praneša: „pagal KT nutarimą ir Konstitucijos 30 straipsnį Konstitucinis Teismas yra teismas ir piliečiai turi teisę į jį tiesiogiai kreiptis (teiginys *p*), o pagal Konstitucijos 106 straipsnio 1 dalį piliečiai neturi teisės tiesiogiai kreiptis į KT (teiginys *ne-p*)“. Kadangi šių dviejų teiginių konjunkcija, kaip minėta, visada yra klaidingas teiginys, tai teisingoje implikacijoje klaidingas turi būti ir jį implikavęs teiginys „Konstitucinis Teismas yra teismas“. Ką gi čia bepasakysi apie tokią „loginę dëlionę“? Juk jei terminai nebūtų vogčiom pakeisti, nieko nebūtų pavykę „įrodyti“...

Dar kitais atvejais sutapatinamos skirtingo turinio kategorijos. Štai p. 101 autorius nurodo, kad „Kiekvienas asmuo, kiek jis mirtingas, tiek „privalo“ mirti“, tačiau čia pat nuo kabutėmis apgaubiamo žodžio „privalo“ kabutės dingsta ir atsiranda teiginys „iš privalėjimo mirti išplaukia teisė mirti <...> deontinės logikos principas: ką privalome daryti, tą ir turime teisę daryti“. Iš esmės nesiginčijant dėl to, ar asmuo

²³ Pažymėtina, kad tai nėra šio straipsnio autoriaus teiginys, o tik analizuojamame darbe pateikiamo samprotavimo analizė.

²⁴ Apskritai turint omeny tai, kad Konstitucinis Teismas negalėtų vykdyti savo funkcijų, jei jam teikiami prašymai nebūtų vienaip ar kitaip filtruojami (per kreipimąsi galinčius pateikti subjektus arba teismui nagrinėti perduodamų klausimų atranką), klausimas, kaip vyksta filtravimas, labiau susijęs su technologija ir paties Konstitucinio Teismo galiomis (formuoti politiką, kokias bylas nori nagrinėti), o ne su asmenų konstitucinėmis teisėmis ir jų apsaugos efektyvumu.

turi teisę mirti (pozityvioji teisė retai kada draudžia savižudybę), reikia pasakyti, jog kai nuo žmogaus valios nepriklausantis objektyvus dėsningumas sutapatinamas su subjektine teise, įrodinėjimas tampa visiškai nekorektiškas. Tačiau taip toli galima ir neiti, o tiesiog paklausti: jei tikrai *visi privalome* mirti, kodėl iki šiol tiek daug gyvųjų? Juk samprotavimo netikslumas akivaizdus ir žaidžiant autoriaus pasiūlytą žaidimą: taip, mirti „privalome“ (tiksliau – turėsime) visi, bet ne čia ir dabar, o „kai tam ateis laikas“ („susidėvės“ organizmas, susirgsime gyvybines funkcijas nutraukiančia liga ir pan.). Taigi, jei formulę taikysim preciziškai, o ne savavališkai, ir „teisę mirti“ turim ne apskritai, o tik „kai tam ateis laikas“.

2.5. Nenuoseklumai ir spragos

Darbe siūlomas penkių aksiomų modelis neatsako į kai kuriuos esminius klausimus. Tarkim, kaip pačią pirmą p. 230 formuluojamą aksiomą – „asmens vertybinio pirmumo prieš valstybę ir kitus socialinius darinius pripažinimą, kai visi asmenys savo teisėmis ir vertybėmis lygūs (jokia vieno asmens vertybė nėra svarbesnė už kito asmens tokią pat vertybę)“ – suderinti su individualių teisių apribojimu viešojo intereso naudai. Arba netgi kokių pagrindų vienas asmuo turi nusileisti kitam, kai jie turi „tokias pat vertybes“ (pavyzdžiui, vienas nori apsaugoti savo privatų gyvenimą, o kitas – naudotis informacijos laisve, arba du subjektai nori tuo pat metu toje pačioje vietoje rengti susirinkimą)? Panašu, kad siūloma teisės samprata nepateikia atsakymų į šiuos klausimus ir jų sprendimui reikia arba papildomų sprendinių, arba siūloma išėiti į „ekstrajuridinį“ lygmenį – pasitelkti socialinį solidarumą ir pan.

Tačiau čia iš karto kyla ir kitas klausimas – kokių pagrindų veikia socialinis solidarumas ir koks jo santykis su teise? Kodėl solidarumo labui galima paaukoti netgi „personalistinės teisės sampratos“ aksiomas? Ir ar yra kokios nors ribos tokioms aukoms?

Pateikiamoji koncepcija lygiai taip pat nepaaiškina, kodėl asmuo tam tikras teises gali įgyti nevykdęs jokių pareigų ir ne ekvivalentinių mainų pagrindų (dovanojimo sandorio atveju)? Nuoroda į išimtį (p. 390) nėra sisteminis ar bent pakankamas pagrindimas. Tas pats taikytina ir neveiksniams ar nepakaltinamais pripažintiems asmenims.

Dar daugiau klausimų kelia autoriaus pareiškimas, esą „kartais reikia nukrypti nuo teisės tos pačios teisės sustiprinimo interesais“ (p. 393). Turint omeny jo teiginius apie teisinio pozityvizmo trūkumus, kurie leidžia legalizuoti savivalę ir nusikaltimų darymą (p. 145), toks kelio atvėrimas teisei prieštaraujantiems sprendimams sunkiai suprantamas. Juo labiau kad nepateikiami jokie įtikinami kriterijai ir saugikliai tokią diskrecinę galią panaudoti „pačios teisės sustiprinimo interesais“.

Vargu ar atsakymai į visus šiuos klausimus paaiškėtų pasinaudojus autoriaus pasiūlymu neradus „visa apimančios teisės koncepcijos <...> protestuoti ne tik prieš

bendrają teisės sampratą, bet ir prieš kiekvieną konstituciją, įstatymą, civilinį sandorį“ (p. 158). Viena vertus, toks pasiūlymas nėra konstruktyvus. Kita vertus, įstatymas ir civilinis sandoris nėra nei teorija, nei metodas (į kuriuos savo monografija pretenduoja prof. A. Vaišvila), tad ir visko apimti neturi nei poreikio, nei ambicijos. O štai dėl konstitucijos gali būti įvairių nuomonių. Tarkim mūsų Konstitucinis Teismas įsitikinęs, kad remiantis Konstitucija galima įvertinti *bet ką*.²⁵ Tad jo doktrinos išpažinėjams čia ir protestuoti gali netekti.

Autorius nesugeba įtikinamai paaiškinti ir to, kodėl kai kurias teises problemas vertinant „teisinio personalizmo požiūriu“ piliečiui neva kylantis reikalavimas mokėti mokesčius savo valstybei nesuderintas su darbe siūloma teisinių ir pareigų vienovės koncepcija (jei vykdai pareigas, privalai gauti ir teisių). Juk jei asmuo išvykęs gyventi į Jungtines Amerikos Valstijas ar Argentiną, jis iš esmės nesinaudoja (nelabai galėtų netgi norėdamas) nei Lietuvos švietimo įstaigų tinklu, nei policinėmis valstybės paslaugomis, nei viešojo administravimo įstaigų paslaugomis, nei daugeliu kitų gyventojams (nepriklausomai nuo to ar jie turi Lietuvos respublikos pilietybę!) reikalingų ir prieinamų viešųjų gėrybių. Iš karto reikia pasakyti, kad argumentas, esą čia reikia daryti dar vieną išimtį, nes „[valstybės] nenutrūkstamas egzistavimas reikalauja ir nenutrūkstamo išlaikymo, kurį pirmiausia privalo garantuoti piliečiai“ (p. 397), nėra neįtikina. Juk užsienyje gyvenantys ir pajamų gaunantys piliečiai pagal galiojančius Lietuvos įstatymus neturi tokios specifinės pareigos, mokesčių nemoka ir Lietuvos valstybė iki šiol nesugriuvo. Gerokai panašiau į tai, kad autorius pasirengęs savo „teisių ir pareigų vienovės“ koncepciją „lankstyti“ pagal išankstines nuostatas: štai jums, gerbiemieji, principas, o kai man nepatiks jo taikymo rezultatas, aš pritaikysiu išimtį. Atleiskit, bet toks požiūris primena ne mokslinę koncepciją, o vaikišką žaidimą „su čiurikais“.

Beje, labai abejotina autoriaus pretenzija ir į tai, kad „Asmens aksiologinis pirmumas, visų teisės subjektų lygiateisiškumas šiandien yra visuotinai pripažinta, įrodymo nereikalaujanti tiesa ir įstatyminė nuostata, įtvirtinta *Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje* (1948), *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje* (1950), taip pat visų Europos šalių konstitucijose kaip pamatinė aksioma. Taigi pirmoji aksioma nebus plačiau aptariama“ (p. 231). Tiesą sakant, ir *Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje*, ir *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje*, ir netgi Europos šalių konstitucijose už individo teises viršesni (ar bent potencialiai numanomi) viešieji ar visuomenės interesai. Antai *Visuotinės žmogaus*

²⁵ Plg.: „Konstitucijos, kaip aukščiausios teisinės galios akto, prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų, vadinasi, negali būti ir nėra tokio žemesnės galios teisės aktuose nustatyto teisinio reguliavimo, kurio nebūtų galima vertinti jo atitikties Konstitucijai atžvilgiu“, žr. Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimą.

teisų deklaracijos 29 str. 2 d. nurodoma, kad „Kiekvienam, kuris naudojasi savo teisėmis ir laisvėmis, gali būti taikomi <...> tokie apribojimai, kokie yra nustatyti įstatymo, <...> tam, kad <...> demokratinėje visuomenėje būtų laikomasi teisėtų <...> visuotinės gerovės reikalavimų“; absoliučioje daugumoje žmogaus teises įvardijančių *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos* straipsnių numatoma galimybė šias teises apriboti *inter alia* visuomenės interesais (žr. Konvencijos 2 str. 2 d., 4 str. 3 d., 5 str. 1 d. „e“ p., 6 str. 1 d., 8–11 straipsnių 2-ąsias dalis), o 15 str. 1 d. įtvirtinamas bendras tautos intereso primatas prieš individualias žmogaus teises (su 2 d. numatomomis išimtimis). Iš esmės tas pačias išlygas rasime ir nacionalinėse konstitucijose (žr., pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 str. 3 d., 24 str. 2 d., 25 str. 3, 4 d., 26 str. 4 d., taip pat 145 str.).

Autoriaus pozicija neatrodo ir pakankamai aiški. Antai detalizuodamas savo teisių ir pareigų vienovės koncepciją jis nurodo, kad „asmuo turi teisę reikalauti iš kito santykio dalyvio tiek grįžtamųjų paslaugų, kiek gėrio pats jam yra mainais suteikęs atitinkamų pareigų vykdymu“. Tačiau jei vienas asmuo yra visiškai skurdžius ir dar neraštingas nebylys, o kitas žodžio laisve labai susirūpinęs turtuolis, ar tai reiškia, kad jų teisinės sąveikos kontekste turtuolis negali tikėtis jokių grįžtamųjų paslaugų iš skurdžiaus, nes šiam visiškai nereikalingos „atsakomosios“ gėrybės: pagarba jo nuosavybei (nes tos nuosavybės jis paprasčiausiai neturi) ir žodžio laisvei (nes negali ja pasinaudoti). Kitaip sakant, ar skurdžius tokioje situacijoje gali „teisėtai“ kėsintis į turtingojo nuosavybę ir žodžio laisvę? Tikėtina, kad paprašytas autorius rastų ir pateiktų išsamų atsakymą (gal netgi turi jau paruoštą). Deja, skaitant darbą jo rasti nepavyko.

Arba dar: pritaikoma „logika“, kuri prieštarauja kitiems atvejams ar net sistemei pozicijai, kai nurodoma, kad „Negimusią gyvybę paskelbus savarankišku teisės subjektu, teks pripažinti, kad moteris turi teisę į savo kūną (jokiu įstatymu ši teisė iš moters neatimta) ir moteris neturi tokios teisės į savo kūną (aborto draudimo atveju). Paneigus šią moters teisę, moters kūnas prieš jos valią atiduodamas kaip priemonė kitam teisės subjektui realizuoti. Todėl abortų draudimu valstybė tarsi nusavina moters kūną, kad jį naudotų pagal valstybės nustatomus tikslus (demografijos problemai spręsti) be pačios moters sutikimo, ir kartu konfliktuoja su konstituciniu visų teisės subjektų lygiateisiškumo principu, pagal kurį vienas žmogus negali būti traktuojamas kaip priemonė kito žmogaus teisėms įgyvendinti“ (p. 100).

Žinoma, tokį argumentą galima pateikti (jis, beje, itin mėgstamas įvairių lobistinė veiklą vykdančių ar advokatavimu abortų klausimu užsiimančių feministinių organizacijų). Tačiau problema šiuo atveju kyla dėl argumento santykio su autoriaus propaguojama „teisių ir pareigų vienovės“ koncepcija: jei tikrai taip, ir vieno žmogaus teisės negali būti ribojamos siekiant užtikrinti kito teises, nesuvokiama, kaip teisė

apskritai gali egzistuoti. Kiekviena bet kurio subjekto teisė yra gyvybinga tiek, kiek ją užtikrina kito subjekto laisvės ir jam priklausančių teisių susiaurinimas. Antai galima klausti – kodėl valstybė bando apriboti asmens teisę į jo sunkiu ir sąžiningu darbu uždirbtus pinigus ir reikalauja dalį jų skirti savo vaikams arba sutuoktiniui išlaikyti? (Juk, perfrazuojant autorių, tokiu atveju „teks pripažinti, kad asmuo turi teisę į savo turtą ir tokios teisės neturi“). Tai reiškia, kad kalbėti apie absoliučią moters teisę į jos kūno neliečiamumą (kaip ir bet kurią kitą teisę) galima tik tuomet, jei ši teisė netrukdo įgyvendinti kito subjekto teisių. Aborto atveju taip gali būti tik jei *fetus* apskritai nelaikomas teisės subjektu.²⁶

Tačiau aborto atveju galime kalbėti ne tik apie *fetus*, kuriam teisinis subjektiškumas paprastai nepripažįstamas, bet ir apie visuomenę. Abortu gali būti pažeidžiamos visuomenei svarbios dorovės normos, draudžiančios atimti gyvybę kitai adekvačios grėsmės nekeliančiai žmogiškai būtybei (tegu ji *dar* ir nepripažįstama savarankišku teisės subjektu). Jei visuomenėje pripažįstamos dorovės normos negalėtų būti užtikrinamos teisinės gynybos priemonėmis, sunku paaiškinti, kodėl mūsų baudžiamieji įstatymai numato atsakomybę už viešosios tvarkos pažeidimus, kapo išniekinimą ir panašias veikas, o Konstitucijos 25 str. 3 d., 26 str. 4 d. arba 26 str. 2 d. dorovę laiko pakankamu pagrindu riboti prigimtinėmis vadinamas žmogaus teises.

Sykiu verta pažymėti ir tai, kad autoriaus pasisakymas, jog vienintelis (net ir jei jis būtų tik pagrindinis) valstybės numatomas abortų draudimo tikslas – demografijos problemos sprendimas – netikslus ir nekorektiškas. Tai galima matyti tiek iš abortų draudimo šalininkų argumentacijos, tiek iš atitinkamo reguliavimo iniciatorių oficialiai postuluojamų tikslų.²⁷

2.6. Nesuderinamumas su pozityviaja teise ir teisės mokslu

Darbe yra teiginių, kurie galėtų būti įvertinti kaip savotiški kuriozai. Antai p. 43 teigiama, kad „teismui būtų nereikėję kreiptis į Konstitucinį Teismą, jei jis būtų pasirėmęs teisės teorijoje žinomu principu (beje, išplaukiančiu iš neopozityvistinės teisės sampratos), kad bendrosios ir specialiosios normų kolizijos atveju taikoma bendroji norma“. Deja, toks principas nežinomas nei Lietuvos ar užsienio šalių pozityviajai teisei (žr.,

²⁶ Cituota ištrauka, ypač žodžiai „priemonė kitam teisės subjektui realizuoti“ ir „priemonė kito žmogaus teisėms įgyvendinti“ tokios išvados nepalaiko, bet, atsižvelgiant į p. 101 dėstomą poziciją, esą „teisnumas <...> suteikiamas asmeniui tik jam gimus“, galima sutikti, kad tai tėra autoriaus riktai ir iš tiesų jis moters kūne esančio vaisiaus nelaiko žmogumi.

²⁷ Žr., pavyzdžiui, Gyvybės prenatalinėje fazėje apsaugos įstatymo projekto XP-432(3) aiškinamasis raštas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=271641>.

pavyzdžiui Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją)²⁸, nei teisės istorijai, nei bendrajam teisės mokslui (skiriant jį nuo vieno ar kito konkretaus individo pozicijos). Tačiau žinomas ir visuotinai pripažįstamas priešingo turinio principas: *lex specialis derogat legi generali* (t.y. bendrosios ir specialiosios normų kolizijos atveju taikoma specialioji norma).

Arba p. 102, kalbėdamas apie Seimo narių atlyginimo sumažinimą, autorius pristato ištis trivialią tiesą: „Jeigu teisė gauti atlyginimą, kaip minėta, yra ne pareiga, o subjektinė teisė, tai tokia teise asmuo gali naudotis ir gali nesinaudoti, arba naudotis ja ne visa apimtimi.“ Tačiau sakyti, kad ši tiesa yra pakankamas pagrindas priimti įstatymą, kuriuo būtų sumažinamas atlyginimas visiems Seimo nariams, reiškia ignoruoti arba įstatymų leidybos proceso esmę, arba teisės pagrindus.

Visų pirma ši logika „turininguoju“ aspektu galėtų būti pagrįsta tik šiuolaikinėje parlamentinėje demokratijoje iš esmės niekada nenuitinkančiu atveju, kai už sprendimą pasisako *visi Seimo nariai*, nes jei tas sprendimas apriboja visų jų teisę, tai ir tos teisės atsisakymui būtina gauti visų jų pritarimą. Negali būti taip, kad „susimokiusi“ dauguma apsiriboja sau nereikšmingas teises, kartu apribodama jas ir kitiems šiam sprendimui prieštaraujantiems subjektams, kuriems tos teisės gali būti gyvybiškai svarbios. Kita vertus, kalbant teisės principų kalba, *niekas negali perduoti daugiau teisių, nei pats jų turi*. Taigi, remdamiesi įvardyta maksima, Seimo nariai gali atsisakyti naudotis savo teisėmis, bet ne apriboti analogiškas kitų Seimo narių teises.

2.7. Objektyvumas, atvirumas ir mokslinis nešališkumas

Darbas nepakankamai dera su objektyvumo, atvirumo ir mokslinio nešališkumo principais. Tariamam priešininkui priskiriama tai, ko jis nėra sakęs, kritikuojamam reiškiniui be jokių įrodymų priskiriamos savybės, kurių jis neturi (arba neigiamos tokios, kurių turi), pateikiami kiti neargumentuoti teiginiai.

Darbe nemažai atveju, kai „klaidingą“ doktriną išpažįstantys autoriai kritikuojami ne tik nebandant pagrįsti, bet ir visiškai nepagrįstai (nepelnytai). Antai p. 49 tvirtinama, esą H. Kelseno „pateikta teisės <...> definicija pasirodė metodologijos požiūriu visiškai bejėgiška analizuoti teisinius reiškinius, išskyrus galimybę atskirti pozityviosios teisės normas nuo kitų socialinių neteisinių normų“. Tiesą sakant, tai nepelnytas priekaištas jau vien todėl, kad neegzistuoja jokia definicija, kuri nebūtų „bejėgiška analizuoti teisinius reiškinius“ (kad ir dėl to, jog ji nėra

²⁸ Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas.

protaujantis subjektas).²⁹ Bet jis lygiai taip pat nepelnytas ir todėl, kad šią definiciją galima naudoti (ir tai daroma) analizuojant su teise susijusius reiškinius (pavyzdžiui, sprendžiant, kas yra neteisėtas elgesys arba kodėl žmonės įprastai linkę paklusti teisei).

Arba dar. Numanomai KT veiklos kontekste³⁰ autorius guodžiasi, esą jam kyla „sunkus klausimas – koku pagrindu laikyti „oficialiąją doktriną“ mokslinė?“ (p. 105). Nesigilinant, ar pagrįsta tvirtinti, kad KT „oficialioji doktrina“ remiasi prieštariniais teiginiais (autorius to ne tik neįrodo, bet netgi neįrodinėja), klausimas nekorektiškas jau vien todėl, kad taip tarsi mėginama pasakyti, jog Konstitucija, KT įstatymas arba pats KT kur nors yra nurodę, esą šios institucijos „oficialioji doktrina“ privalo būti (arba pretenduoja būti) mokslinė. Nei minėti teisės aktai, nei KT nutarimai, sprendimai ar išvados tokie prielaidai nesuteikia nė menkiausio preteksto. Dar daugiau. Paties KT praktikoje „mokslinės doktrinos“ kategorija labai aiškiai atskiriama nuo „oficialiosios [konstitucinės] doktrinos“.³¹ Ar šis atskyrimas padarytas korektiškai – nuodugnios analizės vertas klausimas, bet visai kitas.

Pasitaiko pavyzdžių, kai žinomiems autoritetams bandomi priskirti teiginiai, kurių jie ne tik nėra pateikę, bet ir prieštaraujantys jų pozicijai. Antai p. 143 tvirtinama, esą netinkamai mąstęs H. Kelsenas buvo priverstas „žengti ir kitą lemtingą žingsnį – tapatinti teisę su įstatymu <...>: teisė – tai valstybės sukurta <...> elgesio taisyklė“. Tiesą sakant, norint pamatyti, jog ši tezė neatitinka tikrovės, pakaktų paskaityti vienintelį lietuvių kalba išleistą (ir darbe cituojamą) H. Kelseno kūrinį „Grynoji teisės teorija“, kuriame rasime ją akivaizdžiai paneigiančių teiginių.³² Šie teiginiai aiškiai rodo, kad taisyklės kuria ne vien valstybės institucijos, bet ir žmonių bendruomenė (papročių atveju) arba protas ar „teisinis mąstymas“.³³ Čia pat

²⁹ Be konteksto šį priekaištą galima būtų vertinti kaip smulkų kabinėjimąsi (jį daug kartų galima kartoti įvairiais aspektais, ypač kai apie teisės sampratą kalbama tarsi apie protaujantį ir valią turintį subjektą, žr., pavyzdžiui, p. 102), bet pats autorius yra tam uždavęs aiškų toną tuo pačiu pagrindu griežtai kritikuodamas Konstitucijoje vartojamas konstrukcijas (žr. p. 134).

³⁰ Šis numanymas siejamas su tuo, kad Lietuvoje joks kitas subjektas nereiškia pretenzijų į „oficialiosios doktrinos“ kūrimą.

³¹ Tam pakaktų palyginti Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 16 d. sprendimą ir 2006 m. lapkričio 21 d. nutarimą.

³² Pavyzdžiui: „pamatinė norma, visų šių normų galiojimo galutinis pagrindas, apskritai nėra sukurta realiu valios aktu, bet yra teisinio mąstymo preziumuojama“, „normas, pagal kurias žmonės turi elgtis tam tikru būdu, galima kurti ir papročiais“, „teismai <...> taiko įstatymų leidėjo arba papročiu sukurtas bendrąsias normas“, „štai pavyzdžiai teisės taisyklių arba teisės dėsnių, išreiškiančių pozityviasias teisės normas, t. y. normas, išleistas įstatymų leidėjo arba sukurtas papročiu“, etc. Žr.: Kelsen H. Grynoji teisės teorija, Vilnius, 2002, p. 57, 48, 103, 104, 177–180, 193–197.

³³ Žinoma, čia būtina skirti du gretimus, bet skirtingos prasmės terminus: „kuria“ ir „sankcionuoja“. H.

pareiškiamą ir tai, kad patį teisės terminą *H. Kelsenas* „palieka tarsi tik tam, kad kurtų teisinio mąstymo nevienareikšmiškumą, kad ir valdžios savivalę <...> būtų galima vadinti „teise“ ir taip klaidinti visuomenę <...> gaunančią bet kokio turinio įstatymą“. Net nesiaiškinant, kodėl *H. Kelsenas* vartojo vienus ar kitus terminus, galima pasakyti, kad teiginys apie gaunamą „bet kokio turinio įstatymą“ visiškai nepagrįstas. Viena esminių šio mokslininko sukurtos teorijos nuostatų ir kalba apie griežtą teisės normų „įsisteminimą“ hierarchinėje normų piramidėje: nė viena žemesnio lygmens norma negali prieštarauti aukštesnei ir kiekviena žemesnė savo galių semiasi iš aukštesnių (taip iki pat *Grundnorm*). Taigi, pagal *H. Kelseną*, galioti gali tik toks įstatymas, kuris atitinka Konstituciją ir kitus už ją aukštesnės galios aktus³⁴ (Lietuvoje tai būtų konstituciniai įstatymai, Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys ir Europos Sąjungos teisės normos, kiek tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga).

Suprantama, kad autorius gali nemėgti teisinio pozityvizmo. Tai skonio reikalas. Bet tai nesuteikia teisės menkinti teorinę kryptį priskiriant jai nesamus dalykus (pavyzdžiui: „pozityvistinė teisės samprata <...> neskirdama teisės nuo įstatymo, <...> iš viso nekėlė ir negalėjo kelti įstatymų teisinės vertės (kokybės) klausimo“, p. 152). Pozityvistinės teisės sampratos šalininkai (kad ir šių eilučių autorius) ne tik skiria teisę nuo įstatymo bei pripažįsta galimybę vertinti įstatymų kokybę (ar teisinę vertę), bet ir nuolat tą daro (argumentuodami, kad atsižvelgiant į socialinius dėsningumus įstatymas nepasieks jam keliamų tikslų, kad gali sukelti neigiamų padarinių, kad sukels kolizijų, kad prieštaraus aukštesnės galios teisės aktams arba tiesiog pažeis kitų subjektų teises). Tačiau jie tikrai nesutinka, kad pavienių mokslininkų ar piliečių etinis ir politinis įstatymo vertinimas gali paversti šį įstatymą negaliojančiu (nes kažkam jis atrodo „neteisingas“).³⁵

Arba štai p. 130 tvirtinama, esą „Įstatymų leidėjas pageidauja iš teisės mokslo ir oficialiosios teisinės doktrinos ne filosofinių abstrakcijų, o konkrečių elgesio standartų.“ Viena vertus, galima manyti, kad toks modelis prieštarauja pačiai įstatymų leidėjo paskirčiai – kurti taisykles, o ne aprobuoti pateiktas jokie demokratinio mandato neturinčių teisės mokslininkų ar specifinių konstitucinių mandatą turinčių teismų. Bet svarbiausia tai, jog ši pozicija apie tariamus įstatymų leidėjo „pageidavimus“ niekuo nepagrįsta. Neteko matyti nė vienos Seimo rezoliucijos ar kito dokumento, kuriame

Kelseno teorijoje visa teisė iš tiesų turi būti (ir yra) valstybės sankcionuota. Tačiau *teisės normos sankcionavimas* (teisinės gynybos jai suteikimas ar pripažinimas) *nėra tapatus jos sukūrimui*. Pažymėtina, kad prof. A. Vaišvila tą puikiai supranta ir netgi dėsto savo studentams, žr., pavyzdžiui, *Vaišvila A. Teisės teorija*. Vilnius, Justitia, 2000, p. 180.

³⁴ Žr.: *Kelsen H. Grynoji teisės teorija*, Vilnius, 2002, p. 191–193.

³⁵ Žr., pavyzdžiui, *Kelsen H. Grynoji teisės teorija*, Vilnius, 2002, p. 188–191.

Seimas būtų kažką panašaus pareiškęs, o darbe tokią tezę patvirtinančiais šaltiniais nėra nebandoma remtis.

Kliūna ir AB *Mažeikių nafta* privatizavimo „kaltininkams“. Pacitavęs Lietuvos valstybės kontrolės audito 2003 m. ataskaitos teiginį „yra tikimybė, kad įmonės bankroto atveju bendrovei suteiktas paskolas reikės gražinti iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto“, autorius tuoj pat priduria nuo savęs: „taip ir atsitiko“ (463 išnaša p. 385). Kur sėmėsi žinių apie tariamą AB *Mažeikių nafta* bankrotą, kaip įprasta, nenurodė.

3. DARBO PRAKTIŠKĖ REIKŠMĖ IR ETIKA

Kaip jau minėta aptariant atskirus darbo elementus, pateikiamoje koncepcijoje paliekama galimybė daugybei įvairių išimčių, kurios ne tik nuosekliai nesusijungia į racionalią sistemą, bet ir pačios kaip tokios neturi aiškių ribų (ypač kai kalbama apie teisės aukojimą „vardan pačios teisės“), tad koncepcija fragmentiška ir todėl praktiškai sunkiai pritaikoma bei menkai naudinga.

Tenka pridurti, kad nešviežias ir pats metodas – dauguma darbe dėstomų idėjų autoriaus įvairiomis formomis buvo skelbtos prieš keliolika metų publikuotuose darbuose, o 2000 m. iš esmės apibendrinta monografijoje „Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje“ bei vadovėlyje „Teisės teorija“; pamatiniai autoriaus pateikiamos pozicijos elementai nėra originalūs ir iš esmės, mat kartoja ir plėtoja kitų autorių idėjas (ypač *K. Marxo* ir *R. von Iheringo*). Kai kuriose šalyse, tarkim, Kinijoje, marksistinės teisės teorijos pripažintas „teisių ir pareigų vienovės“ principas ne tik iki šiol tebėra taikomas, bet netgi atspindėtas konstituciniu lygmeniu.³⁶ Tuo tarpu autorius jį pateikia kaip originalią idėją. Kita vertus, būtina matyti ir tai, jog būtent šiuo principu veiksmingai naudojamosi ribojant konstitucines piliečių teises (be kita ko, vertinant 1989 m. Tiananmenio aikštėje vykusias demonstracijas),³⁷ o žmogaus teisių garantijų sistema padaroma bejėgė prieš valstybę ir jos savivalės grėsmę.³⁸

Apibendrintai vertinant darbo praktinę reikšmę, pasakytina ir tai, kad jame dėstoma pozicija gali skatinti ksenofobišką, reakcingą, nepakantumą ir diskriminaciją kurstančią (nepakantumą imigrantams, nusikaltimus padariusiems asmenims,

³⁶ Žr. Kinijos Liaudies Respublikos Konstitucija (33 straipsnio 2 dalis) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.servat.unibe.ch/icl/ch00000_.html>.

³⁷ Žr., pavyzdžiui, *Chen J.* Chinese law: context and transformation. BRILL, 2008, p. 133.

³⁸ Žr., pavyzdžiui, *Robbers G. (ed.)*. Encyclopedia of world constitutions: (Gabon to Norway). Vol. 2. Infobase Publishing, 2007, p. 200.

piktinimasis, kad svetimieji, t. y. nepiliečiai, turi pernelyg daug socialinių garantijų ir pan.),³⁹ taip pat į asmens privatų gyvenimą besibraunančią ir autonominius asmenų (pavyzdžiui, tėvo-vaiko) santykius neigiančią totalitaristinę⁴⁰ laikyseną bei ideologiją.

Detalizuojant šį apibendrinimą galima atkreipti dėmesį į kelis specifiškesnius „atvejus“.

Būdingu stiliumi (t. y. be jokio pagrindimo) darbe „analizuojama“, kaip nutraukus santuoką ar faktinius tėvų santykius vaikų globos klausimas turėtų atrodyti „grynai teisiniu požiūriu“ (p. 441). Antai priešingai, nei teigia šiuolaikinis mokslas,⁴¹ kuris nurodo, kad vaikui taip pat reikalingi unikalūs vaidmenys atliekantys abu tėvai, kalbama, esą „tik motinos globojamas vaikas jaučia didžiausią psichologinį komfortą ir turi prigimtinį, artimiausią savo gynėją ir globėją“ (p. 442), taip pat primenama, kad „Lietuvoje nuo neatmenamų laikų vyravo neiginčijama paprotinė tiesa ir teisė, kad vaikas (tuo labiau kūdikis) visada lieka su savo motina“ (p. 441–442).

Iš tiesų su istoriniu ekskursu galima sutikti. Tačiau kiek jį laikyti specifiniu įrodymu – kitas klausimas. Juk Lietuvoje nuo tų pačių „neatmenamų laikų“ moterų teisė dalyvauti tvarkant valstybės reikalus taip pat buvo neigiama. Tačiau juk tuo remdamasis autorius turbūt nesiūlys atimti iš moterų aktyviosios ir pasyviosios rinkimų teisės. Tuo tarpu abu reiškiniai glaudžiai susiję juos vienijančio lyčių lygiateisiškumo pripažinimo ir atsisakymo vadovautis iš anksto determinuotais vyro ir moters socialinių vaidmenų rinkiniais. Kaip moteriai pripažintos galimybės vykdyti anksčiau „vyriškomis“ laikytas funkcijas, tiek vyrui – „moteriškasias“. Dar pakankamai neseniai galimybė tėvui eiti vaiko priežiūros atostogų kėlė pašaipią šypseną. O šiandien ir įstatymas pakeistas, ir visuomenėje tai primama kaip normalus dalykas.

Lygiai taip pat nesuvokiamas archajiškas, reakcingas ir Konstitucijos nuostatomis niekaip nepagrįstas teiginys, esą „Be santuokos nėra šeimos ir iš jos kylančių juridinių pasekmių“ ir (*sic!*) „todėl moteris, pagimdžiusi ne santuokoje kūdikį, Konstitucijos požiūriu turėtų būti traktuojama kaip vieniša motina, o sugyventinis (biologinis tėvas) neturintis jokių oficialiai pripažintamų teisių į jos vaiką <...>“. Prieš tokį teiginį, kuris pagrįstas tik deklaratyviu pasirėmimu Konstitucija, nė nepasiginčysi, nes ginčyti iš esmės nėra ko. Galima nebent pasakyti, kad valstybė konstituciškai įpareigota ginti ne tik vaikystę ir motinystę, bet ir tėvystę. Ir santuoka kaip būtina

³⁹ Žr., pavyzdžiui, monografijos p. 18–19, 34–35, 398, 402, 429.

⁴⁰ Žr., pavyzdžiui, monografijos p. 445–448.

⁴¹ Žr., pavyzdžiui, *Pruett K. Fatherneed: Why Father Care Is as Essential as Mother Care for Your Child*. New York: The Free Press, 2000. Šiame leidinyje vienas žinomiausių tėvystės srityje tyrimus atliekančių psichiatrų remiasi Jeilio vaiko studijų centre daugiau nei du dešimtmečius vykdytų tyrimų rezultatais.

tokios gynybos prielaida (arba tėvystės, motinystės ir vaikystės atsiradimo prielaida) Konstitucijoje niekur nenurodoma. Tai, kad ji įvardyta kaip ketvirtoji gintina vertybė, nesuteikia nei teisinio, nei faktinio pagrindo ją traktuoti kaip likusių trijų *conditio sine qua non*. Kitaip autoriaus teiginys, kad pati motina „turi teisę“ į savo nesantuokinį kūdikį, taip pat būtų nepagrįstas ir vaikas nebūtų vaiku, tėvas – tėvu, o motina – motina. Tiesą sakant, tokia buvo nesantuokinių vaikų dalia pagal senovės romėnų šeimos teisę.⁴² Bet tai gūdūs laikai (kai tėvas – *pater familiae* – galėjo net nužudyti savo vaikus), į kuriuos turbūt nebegrįšime.

Autoriaus propaguojamas vaikų „sudaiktinimas“ („*teisė savintis vaiką*“) ir pavertimas motinos subjektinės teisės dalyku arba savarankiškos vertės neturinčiu visuomenės ar jo tėvų į ateitį nukreiptų interesų užtikrinimo instrumentu verčia suklusti (tiesa, kaip minėta, ir senojoje romėnų civilinėje teisėje vaikai taip pat buvo laikomi bemaž tėvo nuosavybe, bet jau vėlyvojoje imperijoje nuo to buvo gerokai nutolta). Šie pasakymai kelia etinio pobūdžio abejonių: „klausimas, ar sutuoktiniai yra atlikę tas pačias pareigas, reikalingas vaikui gimti sveikam, kad galėtų pretenduoti į lygias teises jį savintis ištuokos atveju“ (p. 442), „pripažinti motina ir tėvui lygias teises savintis vaiką <...>. Tai reikštų pažeisti vieną svarbiausių Konstitucijos principų – lygiateisiškumą“ (p. 443), „kai kalbama apie vaikų <...> orumą, t. y. asmenų, kurie objektyviai nepajėgia dalyvauti mainų santykiuose ir dėl to nekuria savo individualaus socialinio vertingumo“ (p. 429), „atsiranda pagrindas pozityviają teisę traktuoti taip, tarsi ji atiduoda moterį vyrui kaip priemonę, kad ši jam gimdytų vaikus, pati neįgydama į juos subjektinės prigimtinės teisės“ (p. 443–444), arba „ar pedagogas, necenzūriniais žodžiais išplūdęs mokinį kitų mokinių akivaizdoje, galėtų būti tokio mokinio traukiamas teisiškai atsakomybėn dėl jo teisnumo lygmens teisės į orumą pažeidimo? Į šį klausimą gali būti teigiamas atsakymas tuo atveju, jei vaikas įrodys, kad šis mokytojo elgesys neturėjo pagrindo ir jis kuriam laikui realiai ėmė slopinti vaiko galias susikaupti, todėl jis kurį laiką pradėjo blogai mokytis, sumažėjo jo galimybės bendrauti su klasės draugais (šie ėmė jo vengti)“ (p. 430).

Tačiau bene šurpiausiai etiniu požiūriu (net ir teisiniu-pozityvistiniu, dar nepaveiktu „teisinio personalizmo metodo“) atrodo autoriaus siūlomas „teisinis nuoseklumas“, kuris esą „reikalautų, kad iš tokių neteisinių santykių gimstančių vaikų globa būtų vykdoma ne pagal šeimos teisę, o pagal bendrą valstybės socialinės politikos (malonės) programą. Šeimų rėmimo programa turėtų skirti didesnę globą vaikui, gimusiam santuokoje, negu nesantuokiniam vaikui, kuris gali būti subjektas tik socialinės paramos, nustatomos pagal kitus principus, nes nesantuokiniai tėvai, nesudarydami santuokos <...> atsisakė naudotis ir šeimų rėmimo valstybės programa“ (447 p.).

⁴² Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų civilinė teisė. Vilnius, Justitia, 1999, p. 172.

Kai neįvardijamų oponentų atsisakymą diskriminuoti vaikus jų kilmės ir tėvų santykių pagrindu autorius dar įvardija žodžiais „vertybių sumaištis“, sprendimas dėl vertybinio ir etinio „teisinio personalizmo teorijos ir metodo“ priimtinumą skaitytojui turėtų būti lengvas.

4. IŠVADOS

Kaip jau minėta įžangoje, tam tikrą koncepciją, teoriją ar metodą siūlantį mokslo darbą galima vertinti šiais aspektais: kiek jame pateikiami conceptualūs konstruktai sistemiskai išbaigti, išsamūs ir tinkami naudoti, taip pat kiek tiksliai, įdomiai, informatyviai ir originaliai pateikiama idėjas pagrindžianti ir paaiškinanti medžiaga.

Prisipažinsiu, kad subjektyviu vertinimu monografija „Teisinis personalizmas: teorija ir metodas (teisės sugražinimo visuomenei ideologija)“ neįtikina nė vienu iš šių aspektų.

Nepaisant deklaruoto tikslo, darbe nepateikiama vientisa sisteminė teorija. Tiesa, metodas pasiūlomas, tačiau paliekama pernelyg daug išimčių (galima tik numanyti, kiek jų darbe liko nepaminėta!), kurios, be kita ko, atrodo, formuluojamos pakankamai savavališkai. Siūlomas metodas nešviežias ir kartoja bei plėtoja ne tik ankstesnes monografijos autoriaus publikacijas, bet ir kitų autorių idėjas (ypač *K. Marxo* ir *R. von Iheringo*), o jį taikančių ar taikiusių valstybių „laimėjimai“ (bent jau žmogaus teisių srityje) – neįkvepiantys.

Vertinant medžiagos pateikimą tenka pastebėti, kad darbas persunktas asmeninių nuostatų ir turi faktinių klaidų, netikslumų bei kitų nekorektiškumų. Žinoma, yra ir naujų, įdomių elementų, bet jų ne tiek daug.

Dar daugiau. Monografija kelia papildomų – etinių – abejonių, reikšmingai mažinančių siūlomos koncepcijos (ypač autorinio jos pritaikymo) universalumo perspektyvas. Tikėtina, kad daugeliui šiuolaikinės žmogaus teisių sampratos rėmėjų prof. A. Vaišvilos koncepcija bus paprasčiausiai nepriimtina.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Mokslinė literatūra

1. *Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V. et al.* Lietuvos teisės istorija. Vilnius, Justitia, 2002.
2. *Chen J.* Chinese law: context and transformation. BRILL, 2008.
3. *Evans V., Green M.* Cognitive Linguistics: An Introduction. Routledge, 2006.
4. *Finnis J.* Natural Law and Natural Rights. Oxford University Press, 2011.
5. *Kelsen H.* Grynoji teisės teorija, Vilnius, 2002.
6. *Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V.* Civilinio proceso teisė (I tomas). Vilnius, Justitia, 2003.
7. *Maksimaitis M.* Užsienio teisės istorija. Vilnius, Justitia, 1998.
8. *Maumevičienė D.* Prototipų teorija ir semantika // Kalbų studijos, 2010, Nr. 17.
9. *Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S.* Romėnų civilinė teisė. Vilnius, Justitia, 1999.
10. *Piaget J.* The Origins of Intelligence in Children. New York: International University Press, 1952.
11. *Pruett K.* Fatherneed: Why Father Care Is as Essential as Mother Care for Your Child. New York: The Free Press, 2000.
12. *Sanrock J.W.* A Topical Approach To Life-Span Development. New York, NY: McGraw-Hill, 2008.
13. *Rutherford D.* Routledge dictionary of economics (second edition). Routledge, 2002.
14. *Vaišvila A.* Teisės teorija. Vilnius, Justitia, 2000.
15. *Vaišvila A.* Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius, Litimo, 2000.
16. *Vaišvila A.* Teisinis personalizmas: teorija ir metodas (teisės sugrąžinimo visuomenei ideologija). Vilnius, Justitia, 2010.

II. Teismų praktika

17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. vasario 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugpjūčio 30 d. nutarimo Nr. 1164 „Dėl dalies Žemės ūkio ministerijos įmonių paskolų kapitalizavimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos biudžetinės sandaros įstatymo 13 straipsniui, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 9 straipsniui ir Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 43 straipsnio pirmajai daliai“ // Valstybės žinios, 1996-03-06, Nr. 20-537

18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio mėn. 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2000-07-05, Nr. 54-1587.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai“ // Valstybės žinios, 2003-12-31, Nr. 124-5643.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2011-10-27, Nr. 129-6116.
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 11 straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2004-05-26, Nr. 85-3094.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 16 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo – Vilniaus apygardos administracinio teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 46 straipsnio 8 dalis (2008 m. liepos 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 2 straipsnio 4 dalis (2009 m. birželio 11 d. redakcija) neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2010-11-20, Nr. 136-6943.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ motyvuojamosios dalies II skyriaus 6.3 punkto nuostatos išaiškinimo“ // Valstybės žinios, 2006-11-25, Nr. 127-4849.

III. Kiti šaltiniai

24. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://dz.lki.lt/get/9308/>>.
25. Gyvybės prenatalinėje fazėje apsaugos įstatymo projekto XP-432(3) aiškinamasis raštas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=271641>.
26. Kanonų kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.vatican.va/archive/cdc/index.htm>>.

27. Katalikų bažnyčios katekizmas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://katekizmas.lt/>>.
28. Kinijos Liaudies Respublikos Konstitucija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.servat.unibe.ch/icl/ch00000_.html>.
29. *Robbers G. (ed.). Encyclopedia of world constitutions: (Gabon to Norway). Vol. 2. Infobase Publishing, 2007.*
30. Šventasis Raštas. Senasis ir Naujasis Testamentas. Antrasis papildytas leidimas, Katalikų pasaulis, 1999.

Dr. Petras RAGAUSKAS
Law Institute

ON THEORY AND METHOD OF LEGAL PERSONALISM PROPOSED BY A. VAIŠVILA: A CRITICAL STUDY

Summary

The article provides criticism of theory and method proposed in the monograph *Legal Personalism: Theory and Method (The Ideology of Returning Law to the Society)* of prof. Alfonsas Vaišvila.

The author of this article has a notion that a research work proposing particular conception, theory or method may be evaluated taking into account the following aspects: to what extent the provided conceptual constructs are systematically completed, comprehensive and suitable for use, as well, how precisely, interesting, informative and originally the material reasoning and explaining the ideas is submitted. Hence, the criticism of the monograph provided for in the article is based on evaluation of adaptability and versatility of the proposed constructs, as well doubts arising during the analysis whether the construction of the conception is correct (first of all, the reasoning, and at the same time – reliability).

Upon the discussing in detail particular shortcomings of the monograph, the conclusion is that the material provided is not convincing upon any of the previously mentioned aspects.

Notwithstanding the declared aim, the work fails to provide a solid systematic theory. Although the method is proposed, too many exceptions are to be made. It is very important, that these exceptions seem to be formulated in a rather arbitrary way.

The proposed method also lacks freshness, as it repeats and develops not only the previous publications of the author of the monograph, but as well ideas of other authors (particularly, of Karl Marx and Rudolf von Jhering). And the “achievements” of states which apply (for example, China) or which did apply the method are not inspiring at all (at least in the field of human rights).

Evaluating the presentation of the material it was noticed that the work is penetrated with personal attitudes and contains factual mistakes, inaccuracies and other indecorums. Although there are some new, interesting elements, they do not prevail.

As well, it is very important that the monograph raises additional ethical doubts, related with stimulation of intolerance and discrimination, which significantly reduces the versatility of outlook of the proposed conception (particularly the authentic application thereof). Presumably the majority of supporters of contemporary human rights concept will regard the conception of prof. Alfonsas Vaišvila as merely unacceptable.

Staripnsis redakcijai įteiktas 2012 m. sausio 17 d.